

1
Najstaršie divadlá
– divadlo ako zábava.
Zámocké divadlá, súkromné
(aristokratické) divadlá

strana 2 — 7

5
Divadlá menších
– miešanie kultúr. Divadlo ako
„ostrov“, divadlo ako „export“

strana 30 — 35

2
Národné divadlá
– cesta k národnému sebaurčeniu

strana 8 — 15

6
Avantgarda
– divadlo ako komplexný
umelecký koncept

strana 36 — 41

3
Mestské divadlá
– divadlo ako súčasť rastúceho mesta.
Divadlo ako sociálna služba

strana 16 — 23

7
Socialistický realizmus
a povojnová architektúra
– ideológia a pomník

strana 42 — 47

4
Ateliér Fellner & Helmer

strana 24 — 29

8
Nové tendencie a socialistická
architektúra
– predimenzované budovy
v mestskej štruktúre

strana 48 — 53

9
Nový vzťah k priestoru
– nový pohľad na priestor, nové
funkcie divadla, nové možnosti
umenia

strana 54 — 59

ZA KAŽDODENNOŠŤOU

Výstava divadelnej architektúry v strednej Európe

1		1795		1861	1874
2				02	03

RAKÚSKO

- 01 Theater an der Wien
- 02 Hofoper / Staatsoper, Wien
- 03 Burgtheater / Hofburgtheater, Wien
- 04 Stadttheatre (Opernhaus), Graz
- 05 Haus für Mozart, Salzburg
- 06 Passionsspielhaus, Erl
- 07 Festspielhaus, Bregenz
- 08 Sommertheater, Haag
- 09 MUMUTH, Graz

ČESKÁ REPUBLIKA

- 10 Zámecké divadlo, Český Krumlov
- 11 ND a Nová scéna, Praha
- 12 Městské divadlo, Kladno
- 13 Krušnohorské divadlo, Teplice
- 14 Městské divadlo, Krnov
- 15 Roškotovo divadlo, Ústí nad Orlicí
- 16 Janáčkovo divadlo, Brno
- 17 Městské divadlo, Zlín
- 18 Divadlo Vlasty Chramostové, Praha
- 19 Městské divadlo, Most
- 20 CED – Divadlo Husa na provázku, Brno
- 21 Alfréd ve dvoře, Praha

MAĎARSKO

- 22 Várszínház, Budapest
- 23 Magyar Állami Operaház, Budapest
- 24 Szegedi Nemzeti Színház, Szeged
- 25 Vígszínház, Budapest
- 26 Kolozsvári Állami Magyar Színház, Cluj Napoca
- 27 Új Színház, Budapest
- 28 Csiky Gergely Színház, Kaposvár
- 29 Örkény István Színház, Budapest
- 30 Győri Nemzeti Színház, Győr
- 31 Gödör Klub, Budapest
- 32 Nemzeti Színház, Budapest

1		1795		1861	1874
2				02	03

POLSKO

- 33 Narodowy Stary Teatr im. Heleny Modrzejewskiej, Kraków
- 34 Teatr Wielki, Warszawa
- 35 Teatr im. Wojciecha Bogusławskiego, Kalisz
- 36 Opera Wroclawska, Wrocław
- 37 Teatr im. J. Osterwy, Lublin
- 38 Teatr im. Slowackiego, Kraków
- 39 Teatr Polski, Warszawa
- 40 Teatr Powszechny, Warszawa
- 41 Teatr im. Gustawa Holoubka, Warszawa
- 42 Opera Nova, Bydgoszcz
- 43 Opera Krakowska, Kraków
- 44 Opera i Filharmonia Podlaska, Białystok
- 45 Nowy Teatr, Warszawa

SLOVENSKO

- 46 Empírové divadlo, Hlohovec
- 47 SND – Historická budova, Bratislava
- 48 Slovenské komorné divadlo, Martin
- 49 Štátne divadlo, Košice
- 50 Aréna, Bratislava
- 51 Štátna opera, Banská Bystrica
- 52 Mestské divadlo, Žilina
- 53 Divadlo Andreja Bagara, Nitra
- 54 SND – Nová budova, Bratislava

SLOVINSKO

- 55 Stanovsko gledališče, Ljubljana
- 56 Rudniško gledališče v Idriji
- 57 SNG, Maribor
- 58 Mestno gledališče, Ptuj
- 59 Deželno gledališče – SNG Opera in balet, Ljubljana
- 60 Tartinijevo gledališče, Piran
- 61 SNG Drama, Ljubljana
- 62 Slovensko stalno gledališče v Trstu
- 63 Cankarjev dom, Ljubljana
- 64 SNG, Nova Gorica

1		1795		1861	1874
2				02	03

RAKÚSKO

1		1795		1861	1874
2				02	03

ČESKÁ REP.

1		1680		1867	
2		10		11	

MAĎARSKO

1		1725		1875	1883
2		22		23	24

MAĎARSKO

1		1725		1875	1883
2		22		23	24

MAĎARSKO

1		1798		1825	1835	1839		1884
2		33		34	35	36		37

POLSKO

1		1798		1825	1835	1839		1884
2		33		34	35	36		37

POLSKO

1		1802		1884	1888
2		46		47	48

SLOVENSKO

1		1802		1884	1888
2		46		47	48

SLOVENSKO

1		1765	1770		1848	1848
2		55	56		57	58

SLOVINSKO

1		1800		1800
2				

1		1800		1800
2				

	1 Najstaršie divadlá		4 Fellner & Helmer
	2 Národné divadlá		5 Divadlá menších
	3 Mestské divadlá		6 Avantgarda

témy

Najstaršie divadlá vznikali v každom štáte v inom období. Prvé dodnes dochované divadelné stavby sú zámocké divadlá, ktorých prvotným účelom bola súkromná zábava aristokracie.

Národné divadlá dobou svojho vzniku pretínajú tri storočia (19. až 21.). Zo seabavedomého prejavu národného sebaučenia sa národné divadlo transformuje do typu režimnej budovy, ktorej chýba architektonický, spoločenský a manifestačný náboj stavieb druhej polovice 19. storočia.

Mestské divadlá, ktoré vznikajú po celé 19. a na prelome 19. a 20. storočia, reagujú na nové podmienky prichádzajúce s uvoľnením občianskych slobôd v poslednej štvrtine 18. storočia, posilňovaním miest a následnou industrializáciou. Tieto stavby pomáhajú formovať novú urbanistickú dimenziu mesta a súvisia i s demografickou, sociálnou a kultúrnou premenou mestského obyvateľstva.

Fellner a Helmer, dvojica, ktorá stredoeurópskej, nielen rakúsko-uhorskej architektúre priniesla úspešné riešenie usporiadania divadelného priestoru a významné bezpečnostné protipožiarne opatrenia, sa stala na prelome 19. a 20. storočia jedným z najproduktívnejších architektonických ateliérov v Európe. Ich stavby, ktoré istou unifikáciou ovplyvnili európsku divadelnú architektúru na niekoľko ďalších desiatok rokov, možno chápať i ako špecifický prejav rakúskeho kultúrneho kolonializmu.

Divadlá menších narúšajú jednostranné vnímanie regiónu a poukazujú na iné než len národné usporiadanie štátu. Táto téma je priamym protikladom ideológie „jeden národ, jeden štát“, ktorá tu v druhej polovici 20. storočia zdomácnela.

Avantgarda pristupovala k divadlu ako k novému komplexnému umeleckému konceptu. V porovnaní s bohatým dedičstvom z minulých dôb dochádza na poli divadelnej architektúry k menšiemu počtu realizácií. Jednako v tomto období nastáva zmena v chápaní divadelného priestoru, z ktorej budú ťažiť až nasledujúce obdobia.

Socialistický realizmus a povojnová architektúra predstavujú spočiatku návrat ku klasickému divadelnému priestoru a prinášajú jeho najsilnejšiu ideologizáciu. Od začiatku 60. rokov dochádza k uvoľneniu diktátu estetiky socialistického realizmu a vznikajú budovy nadväzujúce na vojnu prerušenú architektonickú tradíciu.

Nové tendencie a socialistická architektúra vyvíjali úsilie o variabilitu priestoru do paradoxu, keď sa prestavovanie divadelného priestoru stávalo natoľko náročným, že strácalo zmysel a v rámci prevádzky sa od neho upúšťalo. Urbanistický experiment sa rozvinul v podobe predimenzovaných stavieb, umiestnených často v historickom jadre alebo v jeho blízkosti.

Nový vzťah k priestoru definovaný potrebami a umeleckým zámerom divadelníkov sa formoval v posledných dvoch dekádoch, keď v rámci súkromných aktivít nadšencov či politikov dochádza k zmene kritérií a návratu k primeranému rituálnemu priestoru. V rovnakom čase dochádza i k novým realizáciám predimenzovaných divadelných stavieb, poukazujúcich na túžbu po zvečnení i v súdobej konzumnej spoločnosti a len pomaly sa meniaci vzťah k vlastnej nedávnej minulosti.

Najstaršie divadlá – divadlo ako zábava. Zámocké divadlá, súkromné (aristokratické) divadlá

1

- 10 Zámocké divadlo, Český Krumlov / CZ
- 22 Vársínház, Budapešť / HU
- 46 Empírové divadlo, Hlohovec / SK
- 55 Stanovsko gledališče, Ľublana / SI
- 56 Rudniško gledališče v Idriji, Idrija / SI

Priestor zámockého divadla sa spája s neverejnou produkciou určenou primárne pre obyvateľov a hostí aristokratickej rezidencie, ktorej bol súčasťou – či ako miestnosť s funkciou divadla, alebo ako samostatná divadelná budova. Od 16. do 19. storočia boli také neverejné predstavenia bežnou súčasťou divadelného života. Počiatky súkromného divadla, určeného výlučne divákovi, ktorým je umožnený prístup do určitého priestoru, prípadne tým, ktorí sú na predstavenie adresne pozvaní, spadajú do stredoveku. Ide o cirkevné divadlá prevádzkované v kláštoroch a rehoľných školách alebo na pôde univerzít, v ďalších obdobiach potom v súkromných priestoroch šľachtických či meštianskych rezidiencií.

Hoci v priebehu 18. a 19. storočia malo takmer každé šľachtické sídlo, zámok či palác, vlastné súkromné divadlo, do súčasnosti sa ich v neporušenom stave dochovalo minimum. Za unikátnu pamiatku svetového významu možno teda považovať zámocké divadlo v Českom Krumlove na území dnešnej Českej republiky, ktoré sa zachovalo v takmer neporušenej podobe. Špecifikum jednej z najstarších barokových scén spočíva v tom, že vedľa pôvodnej budovy, ktorej časť bola vystavaná v roku 1682, sa dochovalo i vybavenie hľadiska, orchestrisko, javisko a javisková technika z roku 1766, ale i rozsiahly divadelný inventár – kulisy, kostýmy, rekvizity, osvetľovacie telesá, libretá, partitúry.

V Európe nájdeme i početné ďalšie príklady historických divadelných scén, avšak v rôznom stupni zachovanosti. Pôvodné divadelné budovy sa zachovali v talianskej Sabionette, Vicenze alebo Parme, ale už bez divadelného fondu. V nemecky hovoriacich oblastiach – v Ludwigsburgu, Gote, Bayreuthe, Bad Laustaedte, Schwetzingene, Weitre, Lambachu či Greine – sa okrem stavieb čiastočne dochovala i javisková technika a divadelný inventár. Podobná situácia je vo Francúzsku vo Versailles, v Compiègne, Valençay, Digoine a Cirey.

TACE – kniha Beyond Everydayness

Beyond Everydayness prináša spoločnú prácu vyše šesťdesiatich historikov umenia, architektov, kurátorov a teoretikov.

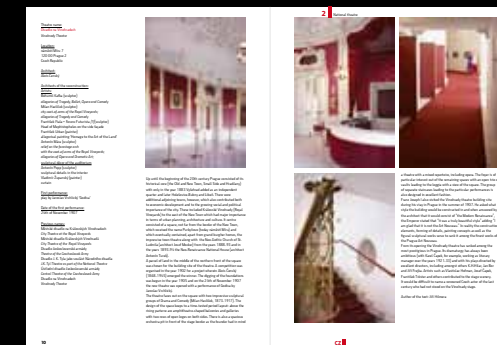
Beyond Everydayness ponúka prehľad najvýznamnejších divadelných stavieb v strednej Európe.

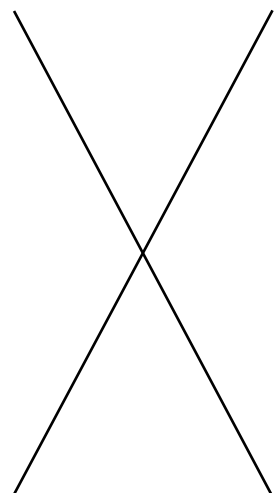
Beyond Everydayness predstavuje divadelné budovy ako tichých rozprávačov našej spoločnej histórie.

Beyond Everydayness prostredníctvom šiestich rozhovorov naznačuje možný vývoj divadelného priestoru.

Beyond Everydayness je kniha, ktorá by nemala chýbať v knižnici ani jedného architekta, scénografa, teoretika či historika umenia.

Beyond Everydayness vyjde na jeseň roku 2010 v anglickom jazyku.

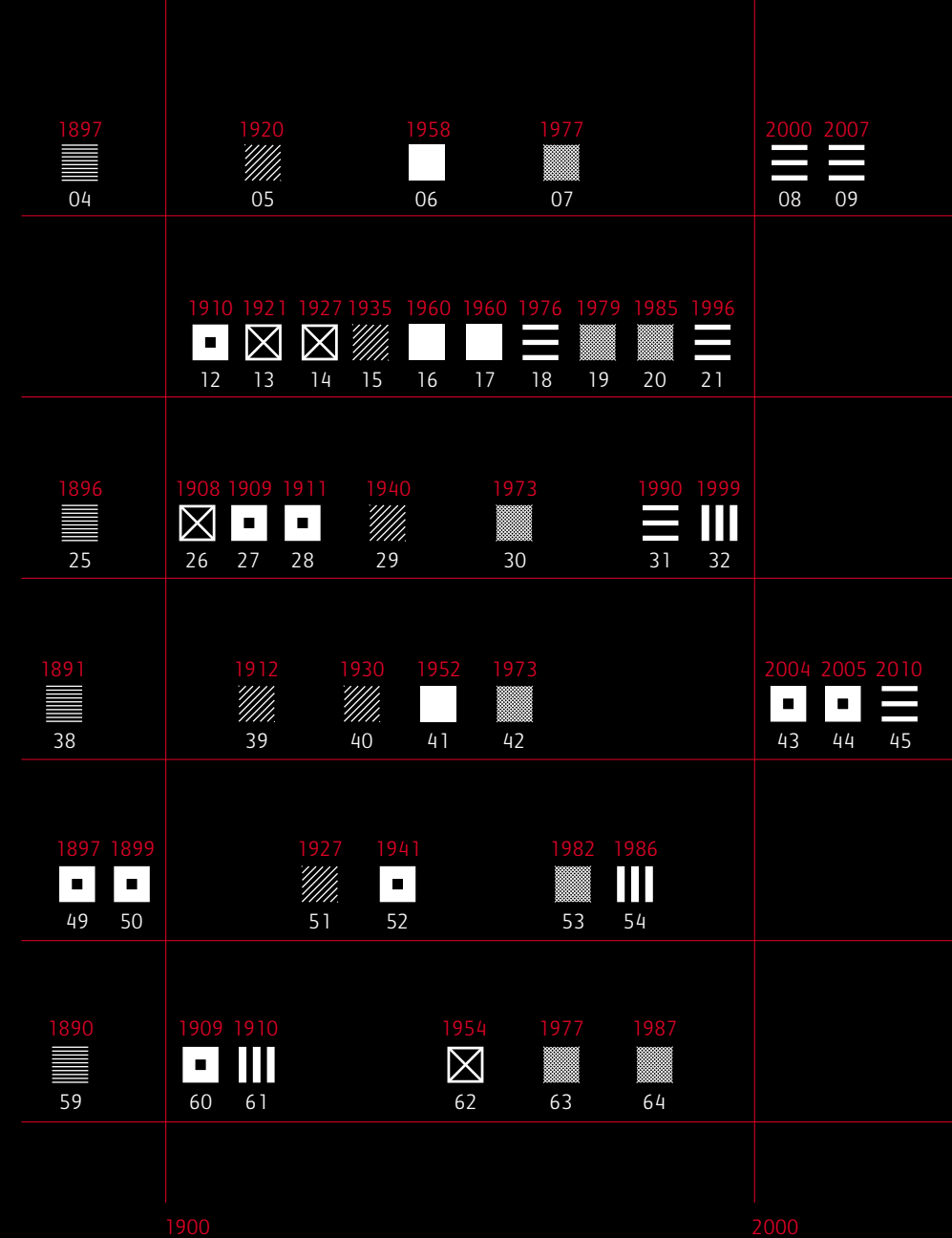
Návšteva divadla je jeden z posledných rituálov súdobého človeka. Divadlo malo v rôznych obdobiach tu väčší, tu zase menší význam, a hoci nie je možné bezo zvyšku prečítať a zrekapitulovať celkové dejiny divadla, určitým meradlom významu tohto rituálu je nepochybne i architektúra.

Ako divadelnú architektúru chápeme stavbu, ktorá je trvalo určená na divadelnú akciu. Zároveň je divadelná architektúra reprezentantom moci, nezávislosti, útlaku, režimu a samozrejme i demokracie. Všetky režimy, ktoré v strednej Európe pôsobili, sa zvečnili v divadelných budovách. V tomto zmysle sú stredoeurópske divadlá nemými rozprávačmi dejín. V priebehu posledných dvoch storočí sa divadelné budovy strednej Európy neustále menia, prestavujú, dostavujú, premenovávajú. V stredoeurópskych mestách zaberajú najvýznamnejšie lokality a sú nielen prehľadom architektúry, ale i stredoeurópskej reality. Málokde sa v divadlách na takom malom priestore, ako je stredná Európa, hovorilo súčasne toľkými jazykmi. Anomália, na ktorú sme si už zvykli, že sa v jednom štáte hrá len v jednom jazyku, najlepšie dokumentuje kultúrny prepád strednej Európy v druhej polovici 20. storočia. Táto výstava poukazuje na kultúrnu rôznorodosť strednej Európy a je pokusom o hľadanie spoločnej stredoeurópskej reči na poli architektúry.

Výstava uvádza stredoeurópsky priestor do iných dimenzií, než je spoločná história, či z obdobia Rakúsko-Uhorska, z obdobia budovania socializmu, alebo najčerstvejšie z obdobia politickej a spoločenskej transformácie po roku 1989.

Na definovanie zrozumiteľného vzorca architektonického diania v multilingválnej strednej Európe sme vybrané stavby rozmiestnili na priestorovej schéme definovanej dvoma hlavnými osami: časovou osou a osou súčasných štátnych útvarov, ktoré vnímame skôr ako geografickú skratku regiónu.

Na tomto pozadí potom vystáva deväť tém, ktoré sa, vzhľadom na rozdielne podmienky v rôznych krajinách, časovo prelínajú.

- 7 Socialistický realizmus
- 8 Nové tendencie a socialistická architektúra
- 9 Nový vzťah k priestoru